

УДК 371.132

СТИМУЛЮВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Єнгалічева Ірина Віталіївна
м.Черкаси

Анотація. У статті автор досліджує умови побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, що сприятимуть стимулюванню майбутніх учителів початкових класів до професійної педагогічної діяльності. Вирішення цього завдання передбачає з'ясування залежності між основними поняттями та дослідження праць у цьому напрямі.

Ключові слова: мотив, стимул, педагогічне стимулювання.

Період навчання у ВНЗ для студентів є підготовкою до трудової діяльності, яка у найближчому майбутньому стане основним джерелом існування та засобом особистісної самореалізації [2, с.293]. Водночас одним з важливих завдань вищих педагогічних навчальних закладів є формування активності майбутніх вчителів до професійної діяльності, яка передбачає прояв ініціативності, цілеспрямованості, рішучості та є показником ефективності процесу професійної підготовки, оскільки ставлення вчителя до майбутньої діяльності проектується на учнів та є прикладом для наслідування [5, с.15].

Відомо, що основним джерелом активності особистості є стимули, що надають процесу підготовки дієвої спрямованості та суб'єктивно значущої позитивності. Тому професійна підготовка майбутніх учителів – це проблема стимулювання активності студентів до свідомої, особистісно-значущої педагогічної діяльності [5].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що проблема стимулювання активності майбутніх учителів у ВНЗ до педагогічної діяльності не знайшла належного висвітлення в науково-методичній літературі. Це й стало поштовхом до дослідження даного питання.

Проблемою підготовки майбутніх учителів початкових класів та підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі присвячені праці педагогів та психологів: Г. Балла, І. Бега, О. Біди, С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Касьянова, Н. Ничкало, В. Носкова, В. Семиченко, Л. Хомич та ін. Водночас аналіз науково-педагогічних праць показав, що дослідження проблеми педагогічного стимулювання (Т. Плачинда, Т. Новаченко та ін.) майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності має фрагментарний характер. Недостатнє науково-теоретичне її вивчення негативно позначається на результативності підготовки студентів до майбутньої діяльності, тому потребує розкриття теоретичних основ зазначеного про-

цесу, визначення педагогічних умов стимулювання професійної підготовки майбутніх вчителів.

З огляду на вище зазначене метою статті є дослідити умови побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, що сприятимуть стимулюванню майбутніх учителів початкових класів до професійної педагогічної діяльності. Розкриття окресленої проблеми передбачає вирішення наступних завдань: з'ясування залежності між основними поняттями; дослідження ефективних умов процесу педагогічного стимулювання.

Здійснений нами аналіз наукової літератури з оголошеної проблеми засвідчив, що існує пряма залежність між поняттями “стимул” і “мотив”. Під мотивом розуміють внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до дії; фрагмент загальної картини або об'єкта, що багаторазово повторюється з деякими змінами [3, с.124]. Виходячи з цього визначення мотиви навчання поділяються на зовнішні (виходять від педагогів, групи, суспільства, і набувають форми вимог, указів, підказок чи навіть примусу) та внутрішні (бажання здійснювати навчальну діяльність для себе).

Мотивація, у загальноприйнятому розумінні, означає спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. Загальновідомим є те, що мотивація не може імперативно нав'язуватися студентам, оскільки для людини важливо бути самовизначеною, незалежною, а не контрольованою зовні. Тому ми основний акцент робимо на внутрішню мотивацію, тобто на ті рушійні сили, які зможуть привести до ефективного результату в подальшій професійній діяльності. Внутрішнім мотивом, на думку А. Маркової, Т. Матіс, О. Орлова, є такий мотив, коли людина одержує задоволення від власної поведінки і від самої діяльності [4].

Л. Баженова у своєму дослідженні [1] наголошує на необхідності приділити значну увагу формуванню мотивації професійного самовдосконалення вчителя. При цьому мотивацію вона визначає як основний чинник підвищення продуктивності праці. Дослідниця виділяє 3 етапи розвитку мотивації: діагностичний – аналіз мотиваційної сфери конкретного педагога; актуалізація провідних мотивів, постановка на їх основі нових цілей (зовнішніх стимулів); професійне самовдосконалення, яке лише тоді може стати стійким мотивом, якщо “педагог переживає активно-позитивне ставлення до професії і при цьому професійно

значущі якості, усвідомлює необхідність їх розвитку” [1, с.13].

Спираючись на дослідження Т. Плачинди [5, с.10] та враховуючи тему нашого дослідження маємо змогу виділити фактори, що визначають потреби, інтереси й мотиви включення студентів у педагогічну діяльність:

- стан матеріальної навчальної бази – сприяє зацікавленню студентів педагогічною культурою, збудженню інтересу, до педагогічної діяльності;

- спрямованість навчального процесу і зміст занять, рівень вимог навчальної програми – спрямована на збудження внутрішніх механізмів активності до майбутньої діяльності для прояву своїх прагнень, намагань, вияву вольових якостей у позааудиторній роботі;

- особистість викладача, частота проведення занять, їхня тривалість та емоційне забарвлення – розширює простір для виявлення активності, творчості в майбутній педагогічній діяльності.

Сьогодні перед суспільством постають нові завдання щодо ліквідації залишків старої освітньої системи в навчальних закладах та підвищення продуктивності праці майбутніх вчителів. З огляду на це, у науковій літературі почали розроблятися нові ідеї стимулювання професійного зростання вчителів.

Слід зазначити, що стимул це внутрішній або зовнішній фактор, що викликає певну реакцію, спонукає до певної діяльності [3, с.132]. Зовнішні фактори (новизна навчального матеріалу, нетрадиційна форма навчання, навчання з комп'ютерною підтримкою і под.) – це об'єктивні джерела стимулів активної навчально-пізнавальної діяльності студентів, або стимулятори. Стимул навчально-пізнавальної діяльності студентів виникає тоді, коли потреба (вона виражає лише загальну спрямованість поведінки особистості) зустрічається із ситуацією свого задоволення. Тому стимул – це внутрішня активна спрямованість особистості, яка виявляється й активізується зовнішніми обставинами (стимуляторами).

Стимулювати навчально-пізнавальну діяльність студентів у сучасному розумінні означає спонукати їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, підштовхувати до неї, захочувати. Оскільки зовнішні фактори виступають реальною спонукальною причиною діяльності лише за умови зустрічі потреби із ситуацією свого задоволення, то стимулювання передбачає спеціальні зусилля викладача, спрямовані на сприймання, осмислення студентом об'єктивного значення зовнішніх факторів, набуття ним особистісних смислів.

Стимуляцією будь-якої діяльності людини є актуалізація однієї або кількох значущих для даної особи потреб. Формування потреб здійснюється поступово й вимагає від людини певного часу. Тому, на думку Т. Плачинди, стимули людської діяльності повинні використовуватися послідовно, “заслужено”, адекватно ситуації в повній відповідності з діями та вчинками особистості згідно з відомою формулою “від простого до складного” чи “від менш значущого до більш значущого” [5, с.12]. Важливими чинниками процесу стимулювання є його періодичність та оптимальна насиченість стимулами різних рівнів і видів певних стимульованих ситуацій. При недостатній періодичності стимулювання ефективність діяльності знижується [5].

З. Равкін виділив найбільш ефективні типи стимулів людської діяльності, до яких зараховано й педагогічні стимули. Педагогічні стимули відображають у собі силу та форми впливу решти загальних стимулів та пов'язані із джерелом та умовами виникнення процесу, характером спрямованості та мети, яка ставиться при його використанні. На думку дослідника, специфіка педагогічного стимулювання виявляється в особливостях керівництва цим процесом, який повинен будуватися на гармонійному поєднанні навіювання, переконання, пояснення та створення таких умов, при яких ці елементи все більше поступалися б взаємодії зовнішніх і внутрішніх спонукальних чинників [6, с.86].

Стимул, як основна категорія педагогічного стимулю-

вання, характеризується чотирма специфічними ознаками:

- 1) передбачає цілеспрямований вплив на певні потреби та мотиваційну сферу особистості;
- 2) розрахований на отримання відповідної реакції, яка перейде в дію;
- 3) стимул обов'язково несе в собі заряд, здатний викликати емоційний стан, який відповідає педагогічній меті;
- 4) завжди знаходиться в контакті з іншими педагогічними засобами, створюючи стимулюючу ситуацію. Під цим поняттям З. Равкін розуміє ситуацію, що виникає під дією групи пов'язаних між собою стимулів, в умовах якої формується та реалізується установка особистості, спрямована на задоволення її потреб [6, с.93].

Доробком науковця є те, що він створив першу класифікацію педагогічних стимулів, яка дає підставу говорити про процес педагогічний стимулювання як відкриту динамічну систему взаємодіючих і здатних переходити один в один факторів. До її складу входить 4 групи стимулів: 1) стимулюючі фактори, що визначають установку на готовність до активної діяльності: стимули суспільної та життєво-практичної значущості, суспільної думки, перспективи, вимоги; 2) ті, що сприяють формуванню ціннісних орієнтацій особистості й колективу в цілому: ідеали, позитивний приклад, суспільна значущість певного виду діяльності; 3) стимули зміцнення статусу особистості й колективу, їх рольове становище, підвищення рівня їхніх домагань (стимул довіри, заохочення, опори на власний життєвий досвід, суспільну думку); 4) емоційні стимули, які, впливаючи на емоційну сферу особистості, сприяють швидшому формуванню певного мотиву. До таких засобів зараховано гру, урочисті ритуали, традиції тощо.

Наведена класифікація педагогічних стимулів стане у нагоді вчителю у спонуканні дітей до навчання, формуванні стійких мотивів оволодіння знаннями й правильною соціально обумовленою поведінкою.

З. Равкіном сформульовано загальні положення процесу педагогічного стимулювання, які на нашу думку, сприятимуть підвищенню мотивації майбутніх учителів початкових класів до професійної педагогічної діяльності. Розглянемо ці положення.

- 1) Стимули стають результативними спонуканнями активності людини тільки тоді, коли трансформуються через установку.

- 2) Сила спонукання кожного стимулу залежить від трьох факторів: ставлення особистості до людей; ставлення до самої себе; ставлення до предметів оточуючого світу.

- 3) Стимул розрахований на тривалий період, протягом якого він може модифікуватися, поєднуватися з іншими спонукальними чинниками.

- 4) Завдяки цілеспрямованому стимулюванню можна сформувати систему стійких мотивів (основу спрямованості особистості).

- 5) Характер потреб впливає на особливості дії стимулів і може визначати роль останніх у їх задоволенні [6, с.112].

Виходячи з цього, головним завданням процесу стимулювання студентів є активізація педагогічного інтересу. Зазначимо, що розвиток мотиваційної та емоційної сфер людини у професійній діяльності здійснюється на основі процесу стимулювання.

Досліджуючи дану проблему ми з'ясували, що при підготовці студентів до професійної діяльності та організації самостійного життя необхідно сприяти найбільш повноцінному відображенню й розкриттю у свідомості студентів значення педагогічної діяльності для майбутнього професійного та особистісного становлення. Завданням викладача при цьому виступає необхідність підтримувати відповідне ставлення до всіх структурних компонентів педагогічної діяльності, яке було б наповнене готовністю самостійно здобувати інформацію, вільно оперувати набутими педагогічними знаннями, реалізовувати уміння та навички у практичній діяльності. Формою відображення в цьому випадку є педагогічний інтерес [5, с.14].

Враховуючи наукові відомості про зголошену проблему для здійснення стимуляційних впливів на майбутніх учителів

початкових класів можна виділити такі умови: створення ситуації успіху для кожного студента; заохочення і покарання; створення позитивного емоційного фону на занятті; диференційований підхід до розвитку рухових умінь студентів; оцінка; гласність досягнень; використання різноманітних засобів, прийомів і методів організації студентів на академічних заняттях; виконання педагогічних спостережень, досліджень тощо.

Отже, дієвим спонуканням майбутніх учителів початко-

вих класів до педагогічної діяльності в умовах навчання у ВНЗ є впровадження нових методів і форм навчання й виховання, вивчення досвіду роботи передових учителів; взаємне відвідування уроків, розробка різних планів, пам'яток, методичних рекомендацій; творчі семінари з проблем удосконалення навчально-виховного процесу; регулярний огляд матеріалів періодичних видань з проблем навчання і виховання; робота пошукових груп; проведення науково-практичних конференцій.

Література і джерела

1. Баженова Л. Професійне самовдосконалення педагога / Л. Баженова // Психолог. – 2002. – №16. – С. 13–15.
2. Бойченко В. Шляхи підвищення ефективності навчальної діяльності студентів педагогічного університету / В. Бойченко // Вісник Львівського університету: Серія : Педагогіка. – 2009. Вип. 25. – Ч. 2. – С. 293–299.
3. Зайченко І. В. Педагогіка / І. В. Зайченко. – К., 2008. – 320 с.
4. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлова. – М., 1990. – 66 с.
5. Плачинда Т. С. Педагогічні умови стимулювання активності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до фізкультурної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. С. Плачинда. – Кіровоград, 2008. – 22 с.
6. Проблемы педагогического стимулирования и методологии исследований истории советской школы : сборник статей / Под ред. З. И. Равкина. – М. : Йошкар-Ола, 1972. – 292 с.

В статье автор исследует условия построения учебно-воспитательного процесса в вузе, способствующие стимулированию будущих учителей начальных классов к профессиональной педагогической деятельности. Решение этой задачи предполагает выяснение зависимости между основными понятиями и исследования работ в этом направлении.

Ключевые слова: мотив, стимул, педагогическое стимулирование.

The article explores the conditions of construction educational process in universities that will stimulate future elementary school teachers to professional and educational activities. Solving this problem involves finding out the relationship between the basic concepts and research works in this direction.

Key words: motive, incentive, teacher incentives.